

Padomju totalitārisma ietekme uz atmiņām par masu deportācijām Latvijā

Oskars Gruziņš,
Lelde Neimane
Evita Feldentāle

Rīga, 2023

FLPP
FUNDAMENTĀLIE UN
LIETIŠĶIE PĒTĪJUMU
PROJEKTI

Prezentācija sagatavota Latvijas Zinātnes padomes finansētā projekta Nr. Izp-2019/1-0278
“Dezinformācijas un sazvērestību radītie riski demokrātijai: Latvijas pieredzes pārlūkošana”
ietvaros.

Ievads

- 1941. gada un 1949. gada masu deportāciju piemērs Latvijā:
 - 1941. gada deportētie;
 - Nometinājumā dzimušie;
 - Klusēšana Latvijas sabiedrībā.
- Avoti: LOM Audiovizuālo materiālu krātuves (AVK) videoliecības - gadījumu analīze;
- Totalitārisma ietekme uz informāciju, dezinformāciju un maldinošu informāciju un “klusēšana”;
- Nāves baiļu ietekme uz sabiedrības un indivīdu atmiņu.

1941.gada 14. jūnija deportācija

- Baumas pirms deportācijas par tādu sarakstu, kur iekļauti Padomju Savienībai nelojāli cilvēki;
- Sabiedrības ikdienas dzīves turpināšana, pat svētku svinēšana, neskatoties, ka paralēli, slēpti norisinās masu deportācijas process;
- Svarīgākais deportējamo cilvēku skaits, nevis sarakstā norādītā identitāte - vienaldzība pret indivīdu;
- Režīma meli, nodalot vīrus/tēvus no ģimenēm, ka galā visa ģimene būs kopā;
- Režīma vēlme noklusēt patiesos vīru/tēvu nāves iemeslus ieslodzījumā;
- Baumas par iespēju ātrāk tikt noņemtai no noņemtajiem uzskaites un saņemt pasi, ja deportētā sievietē apprecas ar “brīvo” vīrieti - gadījumi, kad tas tā bija un gadījumi, kad nē.

Edīte Kubuliņa noņemtajuma laikā. LVA, 1987. f.--Madona-16269

Edīte Kubuliņa. OMF 2300/218

Nometinājumā dzimušie bērni

- Bērnu laišana pasaulē nometinājumā bija nozīmīgs lēmums;
- Režīma vienaldzība pret individu - nepareizi dzimšanas dati dokumentos;
- Pēc vecāku atgriešanās Latvijas PSR - ģimenēs par piedzīvotajām represijām nerunā, paši bērni arī nerunā un nestāsta par savām dzimšanas vietām;
- Pārlicība, ka neviens pēc pārcelšanās uz Latviju, par viņu izcelsmi nezina;
- Režīms nekad neaizmirsīs šo bērnu izcelsmi, ierobežojot viņu dzīvi.

Dzintra skolā dzimšanas vietā.
OMF 2300/3421e

“Klusēšana” sabiedrībā par masu deportācijām okupētajā Latvijā

- * Izmantots “kara dzemdināto” bērnu skatupunkts (dzimuši starp 1942-1949)
- * Viņi atzīmē, ka jutuši bailes un spriedzi ne tikai sabiedrībā, bet arī ģimenē;
- * Novēroja “klusēšanu” un nojauta, ka viņiem tajā jāpiedalās;
- * Apzināti vai neapzināti pieredzēja režīma pastrādātos noziegumus un traumas, ko tie radīja;
- * Tā ir paaudze, kas šo “klusēšanu” pārtrauca Atmodas laikā;
- * Joporojām pastāv pārrāvumi un iespējami maldi viņu ģimeņu vēsturēs.

Skola, 1956 (OMF 2300/3369e).

Secinājumi

- * Režīma vienaldzība pret indivīdu, tostarp viņa atmiņu;
- * Režīms un dezinformācija, informācijas trūkums un maldinoša informācija;
- * Nāves bailes liek atkārtot, noklusēt un tādā veidā pielāgot atmiņas;
- * Sabiedrībā dominēja režīma noteiktās sociālās normas, kuras bieži tika pārnestas arī ģimenē;
- * Klusēšana, kas balstīta uz nāves bailēm no režīma, ir daļa no režīma izplatītās dezinformācijas;
- * “Klusēšanas” sekas jūtas vēl šodien.

Rekomendācijas

1. Turpināt pētīt iesāktās tēmas, izprast kopsakarības un atrast mūsdienu sabiedrībai nepieciešamās atziņas;
2. Skaidrot pētījumu rezultātus plašākai sabiedrībai, sadarboties ar plašsaziņas medijiem;
3. Turpināt apzināt, cik daudz informācijas tika noklusēts, paslēpts un iznīcināts, un saprast, kā atgūt informāciju, pirms tā ir zudusi, jo liecinieki dodas mūžībā;
4. Atpazīt un turpināt pētīt Padomju Savienības, un totalitārismu kopumā, ietekmi uz indivīdu, ģimenes, grupas un kolektīvo atmiņu. Atpazīt un turpināt pētīt totalitārismu ilgstošu ietekmi uz mūsdienu sabiedrības atmiņu.

Izmantotie avoti un literatūra

Latvijas Okupācijas muzeja Audiovizuālo materiālu krātuves videoliecības;

Latvijas Valsts arhīva 1987. fonda 16269., 15019., 12962. lietas,

Bela, B., & Zirnīte, M. (2014). Mutvārdu vēsture- kas tā ir un kāpēc to uzklausi. In: Zirnīte, M., Garda-Rozenberga, I., & LU Filozofijas un Socioloģijas Institūts (Eds.), *Mutvārdu vēsture un dzīvesstāsti: Vadlīnijas intervētājiem un atmiņu rakstītājiem* (pp. 13-24). Rīga: Filozofijas un Socioloģijas Inst.

Bergmanis, A., Jansons, R., & Zālīte, I. (2005). The Activities and the Main Repressive Tasks of Latvian SSR Agencies of National Security 1944-1956. In: Valters Nollendorfs & Latvijas Vēsturnieku Komisija (Eds.), *The Hidden and Forbidden History of Latvia Under Soviet and Nazi Occupations 1940-1991: Selected Research of the Commission of the Historians of Latvia* (pp. 271-285). Rīga: Inst. of the History of Latvia.

Bertaux, D., Rotkirch, A., and Thompson, P. (2004). *On Living Through Soviet Russia*. London: Routledge.

Bornat, J. (2004). Oral History. In Seale, C., Gobo, G. & Gubrium, J. F. (Eds.). *Qualitative Research Practice* (pp. 35-48) London: SAGE Publications Ltd doi: 10.4135/9781848608191

Brzezinski, Z., & Friedrich, C. J. (1965). *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.

Craveri, M., & Losonczy, A. (2014). *Growing up in the Gulag: Later Accounts of Deportation to the USSR*. Paris: Fondation Maison des sciences de l'homme. <https://shs.hal.science/halshs-00952886/document>

Dimante, S., & Zālīte, I. (1998). Četrdesmito gadu deportācijas: Struktūranalīze. *Latvijas Vēsture*, 2. 73-82.

Duprat-Kushtanina, V. (2013). Remembering the Repression of the Stalin Era in Russia: On the Non-Transmission of Family Memory. *Nationalities Papers*, 41(2). 225-239.

Figes, O. (2007). *The Whisperers: Private Life in Stalin's Russia*. New York: Picador.

Laar, M. (2006). *Deportation from Estonia in 1941 and 1949. Estonia Today: Fact Sheet*. Tallin: Press and Information Department of the Estonian Ministry of Foreign Affairs.

Martin, T. (1998). The Origins of Soviet Ethnic Cleansing. *Journal of Modern History*, 70 (4). 813-861.

Pelkaus, E. (Ed.). (2001). *Aizvestie: 1941. gada 14. jūnijs*. Rīga: Latvijas Valsts arhīvs.

Pence, G. (Ed.). (2007). *Aizvestie: 1949. gada 25. marts*. Rīga: Latvijas Valsts arhīvs.

Pohl J. O. (1999). *Ethnic Cleansing in the USSR 1937-1949*. Greenwood: Greenwood Press.

Rahi-Tamm, A. (2015). *Bordering on Tears and Laughter: Changes of Tonality in the Life Histories of Estonian Deportees*. In: Mitroiu, S. (Ed.), *Life Writing and Politics of Memory in Eastern Europe* (pp. 144-163). New York: Palgrave Macmillan.

Rahi-Tamm, A. (2018). *Homeless Forever: Home and Homelessness among Deportees from Estonia*. In: Davoliūte, V., & Balkelis, T. (Eds.), *Narratives of Exile and Identity: Soviet Deportation Memoirs from the Baltic States* (pp. 65-85). Budapest: Central European University Press.

Tumarkin, M. (2011). The Long Life of Stalinism: Reflections on the Aftermath of Totalitarianism and Social Memory. *Journal of Social History*, 44. 1047-1061.

Saleniece, I. (2008). 1949. gada 25. martā izvesto balsis: Dažu Daugavpils un Ilūkstes apriņķa deportēto ģimeņu likteņi mutvārdu vēstures avotos un arhīva dokumentos. *Daugavpils: Saule*.

Stašulāne, I. (Ed.) (1999). *No NKVD līdz KGB. Politiskās prāvas Latvijā. 1940-1986*. Rīga: Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts.

Strods, H. (2005). Sovietization of Latvia 1944-1991. In: Valters Nollendorfs & Latvijas Vēsturnieku Komisija (Eds.), *The Hidden and Forbidden History of Latvia under Soviet and Nazi Occupations 1940-1991: Selected Research of the Commission of the Historians of Latvia* (pp. 209-227). Rīga: Inst. of the History of Latvia.

Wróbel, P. (2014) *Class War or Ethnic Cleansing? Soviet Deportations of Polish Citizens from the Eastern Provinces of Poland, 1939-1941*. *The Polish Review* , 59 (2). 19-42.

Paldies par uzmanību!

FLPP
FUNDAMENTĀLIE UN
LIETIŠĀJIE PĒTĪJUMU
PROJEKTI

Prezentācija sagatavota Latvijas Zinātnes padomes finansētā projekta Nr. Izp-2019/1-0278 “Dezinformācijas un sazvērestību radītie riski demokrātijai: Latvijas pieredzes pārlūkošana” ietvaros.